

Bezdůvodné obohacení v justiniánských pramenech

JUDr. Petr Dostálík, Ph.D.
PF UP Olomouc

Aneb obtížná místa v NOZ

Letní škola dějin Brno
22. 9. 2016

Pozn: Vizuální standard UP
budu dodržovat hned jak bude
přístupná šablona pro keynote!

Obtížná místa v NOZ

- § 3012 - 3014 NOZ
- § 3012

Upotřebí-li někdo cizí věc k prospěchu jiného, aniž má úmysl obstarat cizí záležitost, a není-li dobře možné domoci se vydání této věci, může vlastník věci po něm požadovat náhradu hodnoty, kterou věc měla v době upotřebení, a to i tehdy, nebylo-li prospěchu dosaženo.

§ 3013

Kdo učiní za druhou osobu náklad, který tato osoba byla povinna učinit sama, má právo požadovat náhradu.

§ 3014 NOZ

Obětuje-li se něčí věc v nouzi, aby se odvrátila větší škoda, dá každý, kdo z toho měl užitek, poškozenému poměrnou náhradu

Co mají tato tři ustanovení společného?

- Jsou recipována z rakouského ABGB
 - § 1041 - 1043
- Jsou převzata z gemeines Recht
- Mají svůj v původ v justiniánském právu
- Společný jmenovatel - nakládání s cizí věcí
- Hraniční ustanovení mezi jednatelevím bez příkazu a žalobou z bezdůvodného obohacení

Justiniánská kodifikace

- Vůdčí zásada, že nikdo se nesmí obohatit ke škodě druhého;
- § 3014 Lex Rhodia de iactu Dig. 14. 2.
- § 3012 Actio de in rem verso Dig. 15. 3.

Actio de in rem verso v klasickém římském právu

- podle J. Stupeckého se jedná o “nejtemnější materii občanského zákoníka”
- *Actio de in rem verso* byla žaloba ptarorského práva
- Jednalo se o tzv. adjektickou žalobu
- *Actio institoria*. *Actio exercitoria*. *Actio tributoria*

Actio de in rem verso v klasickém římském právu

- Další tři žaloby
 - *Actio de peculio*
 - *Actio de in rem verso*
 - *Actio quod iussu*
- byly zavedeny jedním interdikttem

- B. Windcheid se domnívá, že *actio de in rem verso* je mladší, a byla používána tam, kde nebylo možno žalovat z *pekulia*
- O. Sommer má zato, že obrat *de in rem verso* se vztahuje na případy, kdy zanikla otcovská moc a prošel rok, kdy se ještě mohlo žalovat z *pekulia*.
- Dig. 15, 2, 1
- Dig. 15, 3, 1, 1.

- Podle J. Stupeckého si *actio de peculio* a *actio de in rem verso* konkurují - ještě není rozlišen majetek, který je v pekuliu a majetek, který patří pánovi

Actio de in rem verso v justiniánském právu

- Podmínky pro užití žaloby
- právní jednání (kontrakt nebo kvazikontrakt) s osobou poddanou;
 - toto jednání musí být platné a stává se základem žaloby
 - actio empto de in rem verso
- výsledek tohoto jednání musí být obrácen ve prospěch nositele moci

Actio de in rem verso v justiniánském právu

- Jednající osoba **nemusí mít úmysl** jednat v zájmu nositele moci
 - pozn. **tohle** odlišuje od jednatelství bez příkazu
 - srov. Dig. 15, 3, 3, pr. a Dig. 15, 3, 10, 7.
 - srov. Dig. 14, 3, 12.
- Pokud bylo jednání vedeno v zájmu majitele moci, nevadí pokud výsledek později zanikl
 - pozn. **tohle** odlišuje od bezdůvodného obohacení

Actio de in rem verso v justiniánském právu

- Tedy poddaná osoba nemusí jednat s úmyslem obohatit majitele moci, postačí, pokud přímo z jednání přejde z majetku kontrahenta poddané osoby něco do majetku pána
- Není nutné, aby poddaná osoba měla pekulium
 - Gaiova zpráva (IV, 74) nevede k tomu, že obě žaloby jsou totožné;
- Věřitel nemusí vědět, že jednání s osobou poddanou obohacuje majitele moci;

Actio de in rem verso v justiniánském právu

- Žalobcem je kontrahent osoby poddané
- Žalovaným je majitel moci.
 - Jeho dědic odpovídá do výše svého podílu
- Obsah žaloby
 - jednání bylo v zájmu majitele moci - musí hradit to, co slíbila jemu poddaná osoba

Actio de in rem verso v justiniánském právu

- Jednání nebylo v jeho zájmu, ale hodnota byla obrácena v jeho zájem - pak musí nahradit hodnotu
- Jednání nebylo v jeho zájmu, pak musí pouze vydat to, co má ve svém majetku z jednání osoby poddané.
- Zájem osoby se neposudí objektivně, ale podle vůle majitele moci;
 - rozdíl od bezdůvodného obohacení

Actio de in rem verso v *ius commune*

- Dig. 15, 3 neobsahují ani zmínku o tom, že by bylo možno použít i pro jednání osob nepoddaných
- *Ius commune* se domnívalo, že je možno použít *actio de in rem verso* i na jednání osob svobodných
- Hlavní argument: Cod. 4, 26, 7, 3.

Actio de in rem verso v *ius commune*

- Věřitel poskytuje půjčku svobodné osobě, která jedná v cizí záležitosti a věřiteli je dána žaloba přímo proti osobě, v jejíž prospěch je půjčka poskytnuta.
- Glossátoři (V. Durantis) se domnívají, že je možno pomocí *actio de in rem verso* žalovat obecně z bezdůvodného obohacení
- Že tato žaloba slouží k provedení zásady *nikdo se nesmí obohatit ke škodě jiného*.

Actio de in rem verso v národních zákonících

- J. Stupecký se domnívá, že nejde o *obecnou žalobu z bezd. obohacení*, ale o *actio negotiorum gestio utilis*.
- ALR I. 13 § 262 - 275: obecná formulace - jestliže je něco obráceno ku prospěchu jiného, musí se vrátit buď věc, nebo její hodnota.
- § 277 mezi stranami nesmí být uzavřena žádná smlouva
- Versio in rem není *condictio sine causa*: omezuje se pouze na případy, kdy se jedná s osobou nezpůsobilou a s nezmocněným jednatelem
- Versio in rem v pruském právu je zvláštní žalobou z bezdůvodného obohacení z neplatné smlouvy

Actio de in rem verso v národních zákonících

- Codex Theresianus obsahuje zásadu, že nikomu nemá být ku prospěchu škoda jiného, ale omezuje versio in rem na nezmocněného jednatele a osobu omezenou k právnímu jednání.
- Hortenova osnova obsahuje základní pravidlo, že musí být nahrazeno to, co bylo obráceno ku prospěchu druhého
 - omezuje na dva případy -
 - smlouva neexistuje
 - smlouva je oslabena (nezletilý, duševně omezený, bez poručníka)

Actio de in rem verso v národních zákonících

- Martiniho osnova také obsahuje obecné pravidlo, ale znovu omezuje na poručníka, který jedná v zájmu svého svěřence, aniž by měl smlouvu
- Rozebírá kazuistiku, kdy syn, jehož otec k němu má vyživovací povinnost, si koupí oblek a nezaplatí jej, potom může prodávající žalovat přímo otce
- Stejně tak může otce žalovat ten, kdo by půjčil peníze synovi k nákupu

Actio de in rem verso v národních zákonících

- Pokud syn promrhá látku nebo peníze a nic si nekoupí, není možné žalovat otce;
- Pokud by věřitel zaplatil prodávajícímu peníze, syn by dostal oblek a ten oblek by mu byl ukraden, bude moci věřitel žalovat otce.
- **tohle** není bezdůvodné obohacení

Actio de in rem verso v národních zákonících

- Zeillerův druhý návrh obsahoval čtyři ustanovení
- § 1041 ABGB převzatý z ALR
- § 1042 ABGB převzatý z ALR
- § I - ten, kdo něco pro jiného obstaral jako poručník nebo opatrovník, může požadovat od skutečného poručníka náhradu
- I pokud někdo jednal jako poručník v omylu

Actio de in rem verso v národních zákonících

- § 1041 ABGB není ani smlouvou, ani jednatelstvím nez příkazu
- používá se na oslabené smlouvy a nepřikázané jednatelství
- Stupecký odmítá, že by se jednalo o *condictio sine causa* - tvrdí, že přínos této žaloby bude velmi skromný a její zařazení přisuzuje zálibě, kterou mělo *ius commune* v *actio de in rem verso*.
- Základem je užitečné upotřebení, a má blíže k žalobě jednatelské, než k b.o.

Diskuze nad § 1041 ABGB

- M. Wellspacher se domnívá, že § 1041 míří na případy, kdy neořímý jednatel splnil své povinnosti pouze částečně - nepřevodil to, co získal na svého smluvního partnera;
- E. Swoboda popírá základ § 1041 v římském právu - základem je zákaz nemíchat se docizích věcí, který byl prolomen zásadou pomáhat. Vesrio in rem je doplňkem nepřikázaného jednatelství

Diskuze nad § 1041

- Podle E. Swobody se použije ve třech případech
 - užití cizí věci k vlastnímu prospěchu
 - jednání náhradníka - který zavazuje sebe
 - pomoc v nouzi - přivolám lékaře bezvědomému pacientu

Diskuze nad § 1041

- J. Krčmář - pouze jednání s nezpůsobilou osobou nebo s nezmocněným jednatelem
- J. Sedláček rozlišuje čtyři případy aplikace § 1041 ABGB
 - jednatel chtěl jednat ve svůj prospěch, ale věc se obrátila ve prospěch pána
 - pán použil cizí věc ve svůj prospěch
 - třetí osoba použila cizí věc ve prospěch pána
 - věc byla obrácena ve prospěch bez právního jednání

Diskuze nad § 1041

- Příklad 1.
 - Žena poskytuje stravu svému snoubenci, aby ji zaopatřil sňatkem
 - Pachtýř pohnojí pole v domnění, že mu bude prodložen pacht
- Příklad 2
 - stavitel *bona fide* překročí hranice svého pozemku
 - v českém právu se jedná o přestavek (Überbau)

Diskuze nad § 1041

- Příklad 3. (třetí osoba užila cizí věc ve prospěch pána)
- J. Sedláček opouští doktrinu obecného práva a drží se textu zákona

Diskuze nad § 1041

- opatření spoluvlastníka na společnou věc
- falešný prokurátor
- nabytí předmětu, na který byl učiněn náklad
- stavební pohledávky
- exekuce na cizí předmět

Čtvrtý případ

- Obrácení cizí věci bez jednání

Závěrečný slide

- Děkuji za pozornost